

บทบาทและหน้าที่ของหมอรรถรมต่อชุมชน

หมอรรถรมไม่เพียงแต่มีหน้าที่ในการรักษาพยาบาลและการทำพิธีต่าง ๆ เท่านั้น แต่ที่จริงแล้วหมอรรถรมเป็นที่พึ่งพาของชาวบ้านในหลาย ๆ ด้าน เนื่องจากหมอรรถรมเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน ช่วยให้คำปรึกษาแนะนำต่าง ๆ แก่บรรดาลูกเลี้ยง มีความสามารถในเรื่องต่าง ๆ ในที่นี้จะขอจำแนกบทบาทของหมอรรถรมออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

บทบาทต่อปัจเจกชน บทบาทที่หมอรรถรมมีต่อชาวบ้านพอจะแยกได้ดังนี้

บทบาทในการทำหน้าที่รักษาพยาบาล ซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงของหมอรรถรม และหน้าที่ตามความคาดหวังของชาวบ้าน ดังที่กล่าวมาแล้วว่าหมอรรถรมทุกรายจะต้องทำหน้าที่ในการรักษาพยาบาลลูกเลี้ยงของตนเองและชาวบ้านทั่วไปที่ต้องการความช่วยเหลือ หมอรรถรมอาจจะใช้เพียงอำนาจเวทย์มนต์คาถาเพียงอย่างเดียว หรือใช้ทั้งเวทย์มนต์คาถาและสมุนไพรประกอบในการรักษารวมทั้งพิธีต่าง ๆ ประกอบการรักษา บางครั้งหมอรรถรมก็จะแนะนำให้ชาวบ้านไปรับการรักษาด้วยการแพทย์แผนปัจจุบันเมื่อเห็นว่าตนเองไม่สามารถจะรักษาได้ หมอรรถรมบางรายรับรักษาเพียงผู้ป่วยที่มีอาการผีเข้าเท่านั้น

บทบาทในการเป็นที่พึ่งทางใจ วัตถุประสงค์ที่ชาวบ้านต้องเข้าเป็นลูกเลี้ยงของหมอรรถรม เพื่อต้องการที่พึ่งทางใจ สร้างความมั่นใจให้แก่ตนเอง เนื่องจากชาวบ้านยังมีความเชื่อในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ กุศผี ปีศาจ ชาวบ้านเกรงว่าถ้าตนเองไม่มี "ของรักษา" จะทำให้ไม่ปลอดภัยจากอำนาจดังกล่าวที่อาจจะมาทำร้ายให้เกิดเจ็บป่วยหรือเสียชีวิตได้ แม้กระทั่งในเรื่องของการรักษาพยาบาล บางครั้งผู้ป่วยทราบว่าจะต้องไปรับการรักษาด้วยการแพทย์แผนปัจจุบันจึงจะหายจากอาการเจ็บป่วย แต่ชาวบ้านยังต้องมาให้หมอรรถรมผูกแขนหรือรดน้ำมนต์ให้ก่อนที่จะไปรักษาด้วยการแพทย์แผนปัจจุบัน ผู้ป่วยบางรายที่อาการหนักญาติมักจะให้หมอรรถรมติดตามไปด้วยในการเดินทางเข้าไปรับการรักษา แม้กระทั่งการคลอดบุตรชาวบ้านทราบดีว่าหมอรรถรมไม่สามารถทำคลอดได้ และช่วยในเรื่องดังกล่าวไม่ได้ แต่ญาติก็ต้องไปตามหมอรรถรมมาผูกแขนให้แก่หญิงที่คลอดบุตร ทั้งนี้เนื่องมาจากชาวบ้านยังมีความไม่แน่ใจหรือไม่มั่นใจว่าตนเองจะปลอดภัยจากอำนาจของกุศผี ปีศาจที่อาจจะมา

แทรกแซงในขณะที่เจ็บป่วย ทำให้อาการหนักหรือเสียชีวิต นอกจากนี้หมอธรรมยังช่วยสร้างความมั่นใจให้แก่ลูกเลี้ยงที่ต้องเดินทางไกลไปทำงานที่อื่นหรือจะประกอบกิจการต่าง ๆ

ช่วยแนะนำและแก้ไขปัญหา ลูกเลี้ยงหลายรายเมื่อไม่สบายใจมักจะมาพบพ่อเลี้ยง มารบบายปัญหาต่าง ๆ ให้พ่อเลี้ยงทราบ บางรายหว่นวิตกว่าตนเองจะประสบกับเคราะห์กรรม เพราะฝันไม่ดี หรือมีลางร้ายบางอย่างเกิดขึ้นกับตน จะมาพบหมอธรรม ๆ จะพูดปลอบใจและช่วยทำพิธีสะเดาะเคราะห์ให้ เพื่อให้ชาวบ้านเกิดความสบายใจและคลายความวิตกกังวล บางรายมีอาการคิดมากนอนไม่หลับ หมอธรรมก็พยายาม อบรมจิตใจให้คลายความวิตกกังวล รดน้ำมนต์และผู้แช่น้ำให้

บทบาทที่หมอธรรมมีต่อครอบครัวของชาวบ้าน

นอกจากการช่วยแก้ไขปัญหาในด้านการรักษาพยาบาลแก่สมาชิกคนใดคนหนึ่ง ในครอบครัวของลูกเลี้ยงแล้ว หมอธรรมยังมีหน้าที่ในการแก้ไขปัญหาดัง ๆ ที่เกิดขึ้นในครอบครัวของบรรดาลูกเลี้ยงของตนในหลาย ๆ ด้าน บรรดาลูกเลี้ยงของหมอธรรมส่วนใหญ่ก็คือ บรรดาลูกหลานในสายเครือญาติของหมอธรรม ที่มีหมอธรรมเป็นผู้อาวุโสในตระกูล ดังนั้นไม่ว่าจะมีปัญหาอะไรเกิดขึ้นในครอบครัวลูกเลี้ยงต้องมาปรึกษาขอคำแนะนำจากพ่อเลี้ยง บรรดาลูกเลี้ยงส่วนหนึ่งที่ไม่ใช่เครือญาติกับหมอธรรม แต่เมื่อมาขอเข้าเป็นลูกเลี้ยงของหมอธรรม ก็เกิดความเคารพนับถือในตัวของหมอธรรม เมื่อมีปัญหาในครอบครัวที่ตนไม่สามารถแก้ไขได้ก็มักจะต้องขอความช่วยเหลือจากหมอธรรมเช่นกัน บทบาทของหมอธรรมที่มีต่อครอบครัวของบรรดาลูกเลี้ยง พ่อจะจำแนกได้ดังนี้

ช่วยให้คำปรึกษาแนะนำ ในช่วงที่ทำการศึกษามพบหลายกรณีที่ลูกเลี้ยงต้องมาพบพ่อเลี้ยงเพื่อขอคำแนะนำในการแก้ไขปัญหามาจากพ่อเลี้ยง ในที่นี้จะยกตัวอย่างเพียง 2 กรณี
กรณีแรก เป็นหญิงชราอายุ 65 ปี (หญิงชราผู้นี้ไม่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับหมอธรรม) เดิมเป็นชาวบ้านก่อน อ.เมือง จ.ขอนแก่น ปัจจุบันมีบุตร 6 คน แต่งงานมีครอบครัวไปหมดแล้ว หญิงชราอาศัยอยู่กับครอบครัวของบุตรสาวคนสุดท้ายที่มีบุตรชายหญิงทั้งหมด 4 คน สามีของหญิงชราอายุ 89 ปี มีอาการเลอะเลือนมาก ความจำไม่ค่อยดี เนื่องจากชราภาพมาก

ปัญหาในครอบครัวของหญิงชราเกิดขึ้นมาจากสามีที่จู้จี้ ซึ่บน หึงหวงภรรยา ดุด่าลูก ๆ หญิงชรามีเรื่องทะเลาะเบาะแว้งกับสามีทุกวัน สามีไม่พอใจก็เก็บเสื้อผ้าหนีออกจาก

บ้านไปอยู่กับลูก ๆ ที่แต่งงานแยกเรือนออกไปอยู่ที่หมู่บ้านอื่น ลูกสาวที่อาศัยอยู่ด้วยก็ไม่เอาใจใส่ดูแลหญิงชราสนใจเฉพาะครอบครัวของตนเอง ปัญหาต่าง ๆ ถูกเก็บกดไว้ในจิตใจของหญิงชรามาตลอด แต่ละวันหญิงชราพยายามหลีกเลี่ยงการกระทบกระทั่งกับคนในครอบครัวโดยการไปทำงานในสวนใกล้หมู่บ้านเพียงลำพัง

หญิงชรามีโรคประจำตัวที่เป็นเรื้อรังมาหลายปี ได้แก่ โรคผิวหนัง ได้รับการรักษาจากแพทย์ที่คลินิก และโรงพยาบาลอาการก็ทุเลาลงไปบ้าง ในปีนี้อาการของโรคผิวหนังกำเริบเป็นผื่นแดงซ้ำไปทั้งตัว โดยเฉพาะในที่ลับ ลูกสาวได้พาไปพบแพทย์เพื่อทำการรักษาพยาบาลแต่อาการไม่ดีขึ้น จึงได้ไปตามหมอมอธรรมมาทำพิธีรักษาด้วยเวทย์มนต์คาถาและสมุนไพรแช่น้ำอาบ อาการของหญิงชราดีขึ้นเรื่อย ๆ และหายเป็นปกติในที่สุด ขณะที่ทำการรักษาวันใดที่หญิงชราไม่สบายใจก็จะมาพบพ่อเลี้ยง (เดิมหญิงชราไม่เคยสนใจมาพบ) พร้อมกับมานั่งระบายปัญหาต่าง ๆ ในครอบครัว ครั้งหนึ่งผู้ศึกษามีโอกาสพบกับหญิงชราขณะนั่งระบายปัญหาต่าง ๆ ในครอบครัวให้หมอมอธรรมฟัง หมอมอธรรมให้คำแนะนำว่า "ควรจะนำหลักธรรมะมาใช้ในการดำเนินชีวิต ทำให้เป็นอุเบกขาวางเฉย สามีของนางเป็นเคนนิสยเช่นนี้เอง แต่ใจจริงนั้นยังรักภรรยา ขณะที่นางไม่สบายเขาก็มีท่าทีที่ทุกข์ใจ "หญิงชราจึงยิ้มออกและมีท่าทางสบายใจขึ้น หลังจากนั้นจึงกลับบ้านไป อาการทางจิตใจของหญิงชราดีขึ้นทุกวันทำให้อาการเจ็บป่วยดีขึ้นไปด้วย อาการเจ็บป่วยของหญิงชราไม่ได้มีอาการที่รุนแรงมาก เพียงแต่ปัญหาทางด้านจิตใจที่มีมานาน เมื่อหญิงชรามีโอกาสระบายออกขณะความเจ็บป่วย โดยการแสดงอาการเหมือนผีเข้าตาขวาง ร้องไห้ขณะที่มีอาการคัน พร้อมทั้งกล่าวด่าว่าคนในครอบครัวที่ทำให้ตนไม่พอใจ ญาติ ๆ คิดว่าการเจ็บป่วยของหญิงชราเกิดจากการกระทำของผีฟ้า จึงไปเชิญหมอมอธรรมมาช่วยรักษา (ไม่ตามหมอลำผีฟ้ามารักษาเพราะญาติของผู้ป่วยที่บวชอยู่ไม่ต้องการให้รับการรักษาจากพวกนับถือผี)

กรณีที่สอง ครอบครัวที่เดือดร้อนเนื่องสามีไปติดพันผู้หญิงที่หมู่บ้านอื่น ไม่ยอมกลับมาอยู่กับครอบครัว ภรรยาและลูก ๆ ทั้ง 5 คน ต้องเดือดร้อน เมื่อแรงงานหลักในการทำนา ทำไร่ไม่อยู่ แม้ภรรยาและลูกจะว่ากล่าวตักเตือนขอร้องให้เลิกกับผู้หญิงคนนั้นก็ไม่เป็นผล เมื่อหมดที่พึ่งผู้เป็นภรรยาจึงต้องไปพบกับพ่อเลี้ยงซึ่งเป็นพระอยู่ที่วัดภายในหมู่บ้าน เพื่อขอคำแนะนำในการแก้ปัญหา พ่อเลี้ยงได้แนะนำอุบายในการแก้ปัญหาดังกล่าว โดยมอบธรรม 2-3 บทมาให้สามีของนางท่อง พร้อมกับให้บอกว่่าหลวงพ่อก็เป็นพ่อเลี้ยงต้องการให้สืบทอด

ธรรมไว้เพื่อป้องกันตนเองและลูกหลาน แต่การเรียนธรรมบทดังกล่าวผู้เรียนจะต้องรักษาศีลห้า ไม่ดื่มสุรา ไม่ประพฤตินิโคตย ประเวณี ไม่ลักขโมยฉ้อโกง ไม่โกหกหลอกลวงและไม่ฆ่าสัตว์ใหญ่

สามีของนางตกลงที่จะรับสืบทอดธรรม กลับมาอยู่ที่บ้านเล็กติดต่อกับหญิงที่ตนติดพันตามข้อกำหนดที่หลวงพ่อบังคับปฏิบัติ ใช้เวลาท่องธรรมทั้ง 3 บท เป็นเวลา 3 เดือน จึงสำเร็จ เมื่อท่องธรรมจบทั้ง 3 บท หลวงพ่อก็ให้จัดคายมามอบให้แก่หลวงพ่อเพื่อเป็นค่ายกครู ซึ่งปกติแล้วการเรียนธรรมจะต้องมีการมอบคายยกครูก่อนจึงจะเริ่มเรียน แต่กรณีนี้เป็นการกระทำเพื่อแก้ปัญหาหลวงพ่ोजึงอนุโลมให้ ตั้งแต่นั้นมาสามีของนางจึงกลายเป็นหมอธรรมรายหนึ่งในหมู่บ้าน ปัญหาดังกล่าวในครอบครัวจึงหมดไป เมื่อสามีเลิกเที่ยวเตร่ ดื่มสุรา ไม่ไปติดพันหญิงอื่นอีก

ช่วยไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในครอบครัว นอกจากการให้คำปรึกษาแนะนำแก่ลูกเลี้ยงเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นในครอบครัว หมอธรรมยังทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยของพิพาทต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในครอบครัวของลูกเลี้ยง ดังตัวอย่างที่เกิดขึ้นในขณะที่ทำการศึกษา

กรณีแรก มีอาชีพในการทำนา ทำไร่ มีบุตรชายหญิงทั้งหมด 4 คน ในจำนวนบุตรทั้ง 4 คน มีบุตรสาวคนหนึ่งที่ชอบเที่ยวเตร่ไม่ว่าพ่อแม่จะว่ากล่าวตักเตือนเช่นไรก็มักจะไม่เชื่อฟัง เกิดการทะเลาะวิวาทกันในครอบครัวทุกวัน จนถึงขั้นทุบตีกันเหตุการณ์ลูกสาวในบางครั้งผู้เป็นแม่และพ่อเกิดการทะเลาะกันเอง สร้างความเดือดร้อนแก่ครอบครัวเป็นอย่างมาก ผู้เป็นแม่จึงมาพบพ่อเลี้ยงและเชิญพ่อเลี้ยงไปที่บ้านของตนในช่วงที่การทะเลาะวิวาทกันเพิ่งสงบลง พ่อเลี้ยงช่วยไกล่เกลี่ยอธิบายให้บุตรสาวของหญิงผู้นั้นเข้าใจว่า "พ่อแม่ตักเตือนเพราะอะไร การล่วงเกินดูคำได้เถียงพ่อแม่เป็นบาปอย่างมหันต์" หญิงสาวก็ได้ตอบพ่อเลี้ยงว่า "ที่ไม่เชื่อฟังแม่เพราะแม่ขี้บ่น ตำว่าหยาบคายพูดซ้ำซาก" พ่อเลี้ยงจึงหันมาต่อว่าผู้เป็นแม่ว่า "แม่ก็ไม่ควรบ่นดูคำด้วยถ้อยคำที่หยาบคาย ได้เตือนไว้แล้วว่าผู้ที่เป็นลูกเลี้ยงของพ่อจะด่าทอกันด้วยถ้อยคำที่หยาบคายไม่ได้ ไม่ควรกระทำเห็นหรือเปล่าว่าล่วงละเมิดไม่เชื่อฟังมันเกิดความเดือดร้อนขึ้นภายในครอบครัว ลูกโตเป็นสาวแล้วตำว่าด้วยถ้อยคำที่หยาบลูกมันก็อายชาวบ้าน ค่อย ๆ อธิบายให้ลูกเข้าใจอย่าใช้อารมณ์ ลูก ๆ เขาคงเข้าใจถ้าอธิบายดี ๆ แต่ถ้าบ่นบ่อยมันก็รำคาญทำประชด" หลังจากนั้นพ่อเลี้ยงก็หันมาอธิบายให้แก่ผู้เป็นลูกสาวเข้าใจว่าควรประพฤติตนใหม่เช่นไรบ้าง เพื่อไม่ให้เกิดความเดือดร้อนขึ้นในครอบครัว และให้ทุกคนในครอบครัวหันหน้าเข้าหากันด้วยความเข้าใจที่ดีด้วยพฤติกรรมที่ดีต่อกัน พร้อมทั้งให้ลูก-

สาวนำ ชั้นห้ามาขอขมาผู้เป็นแม่เพราะการกระทำที่ผ่านมาเป็นการเล่นงูเงี้ยวต่อผู้เป็นแม่ หลังจากนั้น เหตุการณ์ในครอบครัวก็สงบมาตลอด

กรณีที่สอง เป็นครอบครัวของหญิงหม้ายที่หย่ากับสามีมานาน 30 ปี ต่อสู้เลี้ยงดูลูก ๆ ทั้ง 5 คน มาด้วยหยาดเหงื่อแรงงานและความช่วยเหลือจากญาติพี่น้อง ปัจจุบันลูก ๆ ทุกคนแต่งงานและแยกเรือนออกไปอยู่ที่หมู่บ้านอื่น หญิงหม้ายอาศัยอยู่กับบุตรสาว บุตรชาย และหลาน ๆ อีก 3 คน ครอบครัวของนางไม่เคยเกิดเรื่องทะเลาะวิวาทกันมีความสงบมาโดยตลอด จนกระทั่งในช่วงปลายปีที่ผ่านมา (2534) บุตรชายแอบไปมีสัมพันธ์กับภรรยาของชาวบ้านรายหนึ่ง ในขณะที่สามีของหญิงผู้นั้นไปทำงานที่กรุงเทพฯ โดยทั้งสองมีที่นาอยู่ติดกันในช่วงที่ทำการกิจกรรมในนา บุตรชายของหญิงหม้ายมักจะไปเอนออยู่ที่นา หญิงผู้นี้ก็แอบออกไปพบอยู่ตลอดเวลา เป็นเวลานาน 3 ปี จนกระทั่งสามีของหญิงผู้นั้นกลับมาจากกรุงเทพฯ หญิงผู้นั้นจึงยอมสารภาพผิดและบอกว่าตนเองชอบพอกับชายชู้ ทั้งสามคนออกไปพบกันที่ที่นา (ขณะที่บุตรชายของหญิงหม้ายอยู่ที่นั่นตอนกลางคืน) เพื่อเจรจาตกลงกันแต่บุตรชายของหญิงหม้ายไม่ยอมรับเอาหญิงผู้นี้เป็นภรรยา เนื่องจากตนเองมีภรรยาและลูกอยู่แล้ว เรื่องจึงอื้อฉาวขึ้นมา เมฆดำจึงครอบคลุมครอบครัวของหญิงหม้าย การทะเลาะวิวาทเกิดขึ้นในครอบครัวของหญิงหม้าย ๆ โกรธมากด่าทอบุตรชาย และไล่ให้ออกจากบ้านไป แต่เมื่อเห็นท่าทางของลูกสาวยังรักอาลัยสามีอยู่ จึงไม่กล้าที่จะไล่บุตรชายไปจริง ส่วนบุตรชายก็แอบไปหลบอยู่ที่นาไม่กล้าจะเข้ามาภายในหมู่บ้าน หญิงหม้ายได้ไปตามพ่อเลี้ยงและญาติมาที่บ้านพร้อมกับตามบุตรชายบุตรสาวมาพร้อมหน้า พ่อเลี้ยงจึงช่วยไกล่เกลี่ย ตักเตือนว่ากล่าวบุตรชาย และอบรมจิตใจผู้เป็นแม่ยายและภรรยา ให้อภัยในความผิดพลาดในครั้งแรก เพราะหญิงที่มีความสัมพันธ์กับบุตรชายของหญิงหม้ายเป็นหญิงที่มีประวัติมีหมองมาตั้งแต่ครั้งยังเป็นสาว พ่อเลี้ยงกล่าวว่า "ผู้ชายมันก็เป็นธรรมชาติถ้าผู้หญิงไปเสนอตัวถึงที่ก็ต้องเอาทั้งนั้น โดยไม่คิดถึงโทษภัย บาปบุญที่ตามมามันพลาดหลังกันได้ก็ต้องให้อภัยกันเป็นเพียงครั้งแรก แต่ถ้ามีครั้งต่อไปให้อภัยอีกไม่ได้" หลังจากนั้นพ่อเลี้ยงก็หันมาว่ากล่าวตักเตือนผู้เป็นบุตรชายให้ประพฤติตนอยู่ในศีลห้าความเดือดร้อนจะไม่มีมาถึงครอบครัว เหตุการณ์ในครอบครัวของหญิงหม้ายจึงสงบลง

ใช้พิธีกรรมช่วยคลี่คลายปัญหาในครอบครัว ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้นถึงการทำพิธีกรรมในการรักษาพยาบาลผู้ป่วยที่มีปัญหาทางจิตใจบางกรณีหมอธรรมต้องทำพิธีไล่ผีออกจากร่างกายของผู้ป่วยประเภทนี้แม้จะทราบว่า การเจ็บป่วยครั้งนี้ไม่ได้เกิดจากการกระทำของผี แต่เพื่อเป็นการคลี่คลายปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในครอบครัวของผู้ป่วยและที่สำคัญคือ

การแก้ปัญหาให้แก่ผู้ป่วย ซึ่งเปิดเผยปัญหาของตนเองออกมาในรูปของผีเข้า หรือการแก้ปัญหาของครอบครัว โดยการให้รูปแบบของพิธีกรรม ความเชื่อเข้ามาช่วย

กรณีแรก เป็นตัวอย่างที่พบในขณะที่ทำการศึกษา และได้เฝ้าสังเกตมาแล้วครั้งหนึ่ง ได้แก่ กรณีของหญิงชราที่ป่วยด้วยโรคผิวหนัง มีอาการคันมากเป็นบางเวลา ในขณะที่มีอาการคันมาก หญิงชราจะร้องไห้เสียงดัง ทำอาการเหมือนถูกผีเข้า ตาขวาง พูดจาเพ้อเจ้อ ต่ำทอลุกหลาน และสามีว่าไม่เอาใจใส่ตน ญาติ ๆ เชื่อว่าเกิดจากการกระทำของผีฟ้า จึงได้ตามหมอธรรมมาทำการรักษา เมื่อหมอธรรมมาถึงพบผู้ป่วยกำลังร้องไห้ คลุ้มคลั่ง พูดจาเพ้อเจ้อ พร้อมทั้งบอกว่าตนไม่เกรงกลัวหมอธรรมแต่จะไม่พูดถึงปัญหาในครอบครัวออกมาดังเช่นในช่วงก่อนที่หมอธรรมจะมา แต่ลูก ๆ ของหญิงชราผู้นี้ได้เล่าให้หมอธรรมฟังถึงคำพูดที่หญิงชรามักจะบ่นและพูดเพ้อเจ้อเกี่ยวกับเรื่องในครอบครัวในช่วงที่ไปตามหมอธรรมมารักษา หมอธรรมเองก็พอจะทราบเกี่ยวกับปัญหาในครอบครัวนี้มาก่อน เนื่องจากอยู่หมู่บ้านเดียวกัน ดังนั้นสิ่งที่หญิงชราแสดงออกมาหมอธรรมจึงทราบว่าไม่ใช่การกระทำของภูติผีที่ทำให้หญิงชรามีอาการดังกล่าว แต่หมอธรรมไม่ได้บอกกล่าวให้ญาติของผู้ป่วยทราบ

การทำพิธีของหมอธรรม มีขั้นตอนทุกอย่างเหมือนการทำพิธีรักษาผู้ป่วยที่ถูกผีเข้าตามความเข้าใจของญาติผู้ป่วย หมอธรรมให้ญาติของผู้ป่วยจัดเตรียมค้ายรักษา ส่วนหมอธรรมเมื่อมาถึงก็รับทำน้ำมนต์ เสกเป่าไปยังตัวผู้ป่วยพร้อมทั้งกล่าวว่า "มึงไม่กลัวกูหรือ มึงเป็นใคร มึงจะออกไปหรือเปล่า" พร้อมทั้งเสกเป่าน้ำมนต์ไปยังตัวผู้ป่วยเรื่อย ๆ หลังจากนั้นก็ทำฝ่ายมุ่งคุณเพื่อผูกแขนและคล้องคอให้แก่ผู้ป่วย ๆ จึงมีอาการสงบลง เมื่อญาติจัดเตรียมค้ายรักษามาเสร็จหมอธรรมทำพิธีนั่งธรรมเพื่อค้นหาว่าผีมาจากที่ใดที่ทำให้ผู้ป่วยเกิดการเจ็บป่วย นั่งหลับตาสักครู่เมื่อลืมตาขึ้นหมอธรรมจึงบอกให้แก่ญาติผู้ป่วยทราบว่า ขณะที่นั่งธรรมพบผู้หญิงสองคนอยู่ที่ใต้ต้นมะม่วงเล็ก ๆ กำลังหอบเคว้อไม่มีผลตะปุ่มตะป่ำ โยนเข้าใส่หญิงชราเป็นการใหญ่ พร้อมทั้งพูดว่า "โยนใส่ตัวมันให้เต็ม" ทำให้หญิงชรามีผดผื่นขึ้นตามร่างกาย หมอธรรมได้กล่าวแนะนำให้ญาติ ๆ เอาอกเอาใจผู้ป่วย ดูแลเอาใจใส่ให้ดียิ่งขึ้น พร้อมกับมอบสมุนไพรให้นำไปแช่น้ำ หรือต้มผสมน้ำให้กับผู้ป่วยอาบ ผู้ป่วยมีอาการดีขึ้นเรื่อย ๆ 2-3 วัน การแสดงอาการคลุ้มคลั่งพูดจาเพ้อเจ้อก็หายไป

เมื่อซักถามจากหมอธรรมเกี่ยวกับการรักษาผู้ป่วยรายนี้หมอธรรมกล่าวว่าอย่าไปเชื่อใครว่าการนั่งธรรมจะทำให้มองเห็นภาพต่าง ๆ ในช่วงที่หลับตา การที่จะทราบว่าผู้ป่วยเกิดการเจ็บป่วยด้วยสาเหตุใดนั้นต้องนั่งเสี่ยงขันดอกไม้ อธิษฐานเสี่ยงทายดูจึงจะทราบ

ในบางครั้งจำต้องกล่าวไปเช่นนั้นเพื่อแก้ไขปัญหา ดังเช่น การรักษาผู้ป่วยรายนี้ซึ่งการเจ็บป่วยไม่ได้เกิดจากการกระทำของภุคณี แต่เกิดจากปัญหาในครอบครัวของผู้ป่วยที่ลูกหลานไม่ให้ความสนใจ ผู้ป่วยเรียกร้องความสนใจโดยการแสดงอาการเหมือนผีเข้า เพื่อให้ลูกหลานในครอบครัวหันมาให้ความสนใจตนเอง

กรณีที่สอง ครอบครัวของลูกเลี้ยงมีปัญหาทะเลาะวิวาทกันบ่อย ครอบครัวนี้ประกอบด้วยสมาชิกในครอบครัวทั้งหมด 5 คน ได้แก่ พ่อ แม่ และบุตรชาย หญิง อีก 3 คน อาชีพหลักของครอบครัวได้แก่ การทำนา ทำไร่ ครอบครัวนี้เดิมอาศัยอยู่ร่วมกับพ่อแม่ของฝ่ายหญิง ครอบครัวมีความสุขมาตลอด หลังจากแยกเรือนออกมาอยู่เฉพาะครอบครัวของตนเอง สามีภรรยาคู่นี้เริ่มมีปากเสียง ทะเลาะวิวาทกันมาตลอด ภรรยาเล่าว่า พุดอะไรนิดหน่อยก็เป็นทีระคายเคืองหูสามีตลอด เมื่อเหตุการณ์ในครอบครัวไม่ดีตลอดฝ่ายภรรยาจึงมาพบหมอธรรมที่เป็นพ่อเลี้ยง หมอธรรมก็นั่งธรรมเสียงทนายดูให้พบว่า สาเหตุที่สามีภรรยาคู่นี้ทะเลาะวิวาทกันบ่อยเกิดจากอำนาจของผีเรือนคลีใจให้เป็นไป หมอธรรมจึงทำพิธีจัดอำนาจของภุคณีดังกล่าวให้หมดไปที่ชาวบ้านเรียกกันว่า "พิธีแก้เขื่อนเข็ดเขื่อนขวาง" โดยให้ทั้งสามีและภรรยารับรู้ในเหตุการณ์โดยตลอดจนกระทั่งทำพิธีเสร็จ พร้อมกับแนะนำให้ทั้งคู่ทำจิตใจให้มั่นคง แน่วแน่ พิจารณาคำพูดของทั้งสองฝ่ายให้ดี อย่าให้อำนาจของผีร้ายมาครอบงำ หลังจากในครอบครัวก็อยู่ด้วยความสงบสุขตลอดมา

ช่วยให้คำแนะนำในเรื่องการอบรมเลี้ยงดูบุตร ดังที่กล่าวมาแล้วว่าในอดีตเมื่อมีทารกถือกำเนิดขึ้นมาในครอบครัว มักจะมีการทำ "พิธีครอบเข้าของรักษา" เพื่อเป็นลูกเลี้ยงของหมอธรรม เพื่อป้องกันแม่แก่แม่หลังมารบวณเด็ก ทุกวันพระจะนำเด็กไปให้หมอธรรมผูกแขน และเป่าหัวไม่ให้เด็กร้อง ถ้าเด็กคนใดร้องไห้เก่งเลี้ยงยาก พ่อแม่ก็จะนำไป "เคน" ให้เป็นลูกของหมอธรรม หมอเป่าหรือพระ เพราะมีความเชื่อว่าเด็กจะเลี้ยงง่ายเมื่อนำเด็กไป "เคน" ให้เป็นลูกของหมอธรรมแล้ว หมอธรรมจะมีข้อแนะนำต่าง ๆ ในการเลี้ยงดูบุตร เช่น ห้ามเหยียบผ้าอ้อมลูก ห้ามเข้าอู่ลูก ห้ามแกว่งไกวอู่เล่น ผ้าอ้อม อู่ เสื้อผ้าลูก ห้ามยกของข้ามหรือเดินข้าม และห้ามอุ้มลูกลอดใต้ถุนบ้าน จะต้องพูดกับเด็กเพราะ ๆ ไม่ดุด่าหรือตีเด็ก ชาวบ้านรายหนึ่งเล่าให้ฟังว่า "ครอบครัวแม่เมื่อมีลูกสาว ๆ มักจะตายตั้งแต่ยังเด็ก พ่อมีลูกสาวคนนี้หมอธรรมแนะนำให้แม่พูดกับลูกเพราะ ๆ ในวันพระให้ลูกชาย 3 คนไหว้ลูกสาวคนนี้ จนกระทั่งลูกสาวโตพอที่จะเข้าโรงเรียนได้จึงเลิกทำ ลูกสาวคนนี้จึงรอดมาได้" ข้อห้ามต่าง ๆ ถ้าแม่ไม่ปฏิบัติตามแล้วจะทำให้ผิดครู ลูกจะร้องไห้ไม่หยุด และป่วย

การแก้ไขทำได้โดยการนำเข้าไปขอมาของรักษาของหมอธรรม เด็กจึงจะหายจากอาการดังกล่าว

ข้อแนะนำดังกล่าวของหมอธรรม ช่วยให้มารดาเอาใจใส่ดูแลสุขภาพของเด็กมากยิ่งขึ้น ทำให้เด็กมีโอกาสรอดตายและมีสุขภาพที่ดี นอกจากกรณีของเด็กทารกแล้ว หมอธรรมยังได้แนะนำให้สมาชิกในครอบครัวพูดจกกันให้ไพเราะ ไม่ดุด่าด้วยถ้อยคำที่หยาบคาย คำแนะนำดังกล่าวหมอธรรมถือว่าเป็นข้อกำหนดอย่างหนึ่งที่ลูกเลี้ยงพึงปฏิบัติ

บทบาทดังกล่าวของหมอธรรมนอกจากจะเป็นบทบาทในเรื่องของการดูแลสุขภาพแล้ว ในการเลี้ยงดูบุตรหมอธรรมยังได้ให้คำแนะนำ ในการอบรมเลี้ยงดูที่ดีให้แก่สมาชิกของครอบครัวของลูกเลี้ยง โดยการให้คำแนะนำให้แม่พูดกับบุตรของตนเพราะ ๆ ไม่ดุด่าว่ากล่าวด้วยคำหยาบคาย เด็กที่ถูกอบรมในลักษณะดังกล่าวย่อมมีโอกาสเติบโตมาเป็นสมาชิกที่ดีในสังคม เป็นกลไกที่ช่วยควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมตั้งแต่แรกเกิดทีเดียว

บทบาทของหมอธรรมที่มีต่อสังคมส่วนรวม

หน้าที่ของศาสนาตามกรอบแนวคิดเชิงหน้าที่นิยมที่ได้แบ่งแยกการทำหน้าที่ของศาสนา ซึ่งในที่นี้รวมทั้งระบบหมอธรรม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของความเชื่อทางพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน นักทฤษฎีคนสำคัญได้แก่ Emile Durkheim, Bronislaw Malinowski และ A.R. Radcliff Brown โดยพื้นฐานของทฤษฎีหน้าที่นิยมมักจะอธิบายบทบาทของศาสนาและพิธีกรรมว่ามีหน้าที่ต่อสังคม ดังต่อไปนี้

1. ศาสนาทำหน้าที่อธิบาย (explain) ตอบความสงสัยของมนุษย์
2. ศาสนาทำหน้าที่สนับสนุน (validate) ศาสนาเป็นพลังที่ครอบครองจักรวาลเพื่อรักษาจริยธรรมและความเป็นระเบียบของสังคมมนุษย์ในความหมายนี้ ความเชื่อเรื่องผีหรือพระเจ้าต่างก็เป็นกฎเกณฑ์และให้คำอธิบายที่เป็นเหตุเป็นผลต่อการกระทำของมนุษย์
3. ศาสนาทำหน้าที่เพิ่มขวัญกำลังใจให้มนุษย์สามารถเผชิญวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ในช่วงชีวิตได้ (psychologically reinforce)
4. ศาสนาทำหน้าที่ผนึกส่วนต่าง ๆ ของสังคมให้เป็นเอกภาพ (integration functions) แม้ว่าภายในสังคมจะมีประเพณีความเชื่อที่แตกต่างกัน ศาสนาจะทำหน้าที่ประสานให้เป็นระบบใหญ่อันเดียวกัน

เมื่อพิจารณาหน้าที่ของศาสนาตามที่กล่าวมา จะเห็นว่าหน้าที่ของศาสนาตามกรอบแนวคิดเชิงหน้าที่นิยมมี 2 ระดับ ได้แก่ ระดับปัจเจกบุคคล (ข้อ 1 และ 3) และระดับสังคม (ข้อ 2 และข้อ 4) เช่นเดียวกับกับบทบาทและหน้าที่ของหมอรรถธรรมซึ่งมีผลต่อทั้งปัจเจกชน และสังคมส่วนรวม พิจารณาจากข้อมูลเรื่องข้อกำหนดของหมอรรถธรรม และบรรดาลูกเลี้ยงของหมอรรถธรรม ในการประพฤติปฏิบัติตนเมื่อเข้าสู่ระบบหมอรรถธรรม บทบาทของหมอรรถธรรมที่มีต่อชาวบ้าน พบว่าระบบหมอรรถธรรมทำหน้าที่ต่อสังคมส่วนรวม ดังนี้

เป็นกลไกควบคุมพฤติกรรมของผู้คนในสังคม เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบในสังคม ดังที่กล่าวมาแล้วว่า ผู้ที่จะก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งของหมอรรถธรรมได้จะต้องเป็นผู้ประพฤติตนอยู่ในศีลห้า นอกจากหมอรรถธรรมจะต้องประพฤติตนอยู่ในศีลห้าแล้ว ผู้ที่เป็นลูกเลี้ยงก็ต้องประพฤติปฏิบัติตามข้อกำหนดของหมอรรถธรรมที่กำหนดให้ปฏิบัติเมื่อเข้าเป็นลูกเลี้ยงของหมอรรถธรรม ได้แก่ การไม่ไปลักขโมยของ ๆ คนอื่น ไม่ประพฤติผิดประเวณีล่วงเกินบุตร ภรรยา หรือสามีของบุคคลอื่น ไม่ฉ้อโกงลูกหลานถือกำเนิดขึ้นมาในครอบครัวลูกสาวจะแต่งงานก็จะต้องแจ้งให้หมอรรถธรรมทราบในลักษณะของการทำพิธี "ครอบเข้าของรักษา" และ "ครอบของรักษา" แม้ว่าจะแอบลักลอบได้เสียกันก็จะต้องแจ้งให้หมอรรถธรรมทราบ นอกจากข้อกำหนดที่หมอรรถธรรมกำหนดให้ปฏิบัติแล้ว ลูกเลี้ยงส่วนใหญ่เมื่อจะเดินทางไปทำงานที่ใด ก็มักจะมาแจ้งให้หมอรรถธรรมทราบพร้อมทั้งขอเครื่องกลางของขลังจากหมอรรถธรรม เช่น ตะกรุด หรือฝ้ายผูกแขน เพื่อนำไปไว้ปกป้องคุ้มครองตนเองให้พ้นจากภัยของอำนาจชั่วร้าย เมื่อเกิดการทะเลาะวิวาทภายในครอบครัว หรือระหว่างครอบครัวของลูกเลี้ยงและบุคคลอื่น การเจรจาในเรื่องการสู้ขอลูกเลี้ยงก็ต้องมาตามพ่อเลี้ยงไปช่วยเจรจาดกลงให้ ดังนั้นในกรณีที่เกิดการทะเลาะวิวาทกันขึ้นหมอรรถธรรม จึงมีบทบาทเป็นตัวกลางในการช่วยไกล่เกลี่ยพร้อมทั้งอบรมสั่งสอน เพื่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน

ข้อกำหนดต่าง ๆ ที่หมอรรถธรรมต้องประพฤติปฏิบัติ รวมทั้งข้อกำหนดที่หมอรรถธรรมกำหนดให้บรรดาลูกเลี้ยงประพฤติปฏิบัติ ทำให้เกิดความเป็นระเบียบขึ้นในสังคม กลไกกลองโทษ ผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามข้อกำหนดคือ การเจ็บป่วย ผู้ที่ถูกกลองโทษจะต้องประกอบพิธีเพื่อเป็นการไถ่โทษที่ตนเองได้กระทำ สำหรับลูกเลี้ยงการทำพิธีไถ่โทษของตนเองคือ การประกอบพิธีขอขมาลาโทษต่อของรักษาของพ่อเลี้ยง โดยการนำขันห้า หรือขันห้า ชั้นแปด พร้อมกับเงินตามที่หมอรรถธรรมที่เป็นพ่อเลี้ยงกำหนดมามอบแก่หมอรรถธรรม ๆ จะทำพิธีบอกกล่าวกับของรักษาของตนว่าลูกเลี้ยงรายนี้ได้กระทำผิดและยอมรับผิดแล้ว ขอให้ของรักษาได้ให้อภัยแก่ลูกเลี้ยงรายนี้ ลูก

เลี้ยงก็จะหายจากการเจ็บป่วยในที่สุด ส่วนหมอธรรมเมื่อมีการทำผิดข้อห้าม การลงโทษคือ การเจ็บป่วย ด้วยอาการทางประสาท การไล่โทษของตนเองจะกระทำได้โดยการให้หมอธรรมที่มีความสามารถมากกว่าทำพิธี "สิกธรรม" ให้เพื่อเป็นการยอมยกเลิกกรรมต่าง ๆ ที่ตนเองเรียนมา เปลี่ยนสถานภาพจากหมอธรรมมาเป็นชาวบ้านธรรมดา หรือการทำ "พิธีตุ้มธรรม" โดยการให้หมอธรรมที่มีความสามารถมากกว่าตนสวดธรรมเพิ่มให้ธรรมมีความสมบูรณ์ แล้วอาการป่วยจะหายในที่สุด สำหรับหมอธรรมที่ไม่ยอมทำพิธีดังกล่าวตามความเชื่อของชาวบ้านหมอธรรมก็จะกลายเป็นปอบในที่สุด

เมื่อมีกลไกลงโทษผู้กระทำผิด ทำให้การกระทำผิดจารีตประเพณี หรือข้อกำหนดของสังคม ลดน้อยลง

ช่วยสร้างความเป็นระเบียบในสังคม เป็นผลมาจากข้อกำหนดในการเข้าสู่ระบบหมอธรรม ที่ทั้งผู้ที่เป็น "พ่อเลี้ยง" และ "ลูกเลี้ยง" ต้องถือปฏิบัติ ข้อกำหนดดังกล่าวเป็นกลไกที่ควบคุมความประพฤติของผู้คนในสังคม ให้ปฏิบัติตามกฎหรือกติกาสังคมกำหนดขึ้นมา เมื่อสมาชิกในสังคม ปฏิบัติตามยอมก่อให้เกิดความเป็นระเบียบขึ้นในสังคม

หมู่บ้านคำม่วงเป็นหมู่บ้านที่มีความสงบ การลักขโมยสิ่งของภายในหมู่บ้านเกิดขึ้นน้อยมาก ชาวบ้านมักจะเอาเบ็ด ไก่ ออกไปเลี้ยงไว้ที่นาเพื่อหลบหนีการเกิดโรคระบาดภายในหมู่บ้าน โดยที่เจ้าของกลับมาพักอาศัยอยู่ในหมู่บ้าน แต่สัตว์เลี้ยงเหล่านั้นก็ไม่ค่อยถูกลักขโมยไป

การดื่มสุราอาละวาดก็เกิดขึ้นน้อย ชาวบ้านคำม่วงนิยมดื่มสุราในงานบุญ-ประเพณีที่สำคัญเพื่อความสนุกสนานเท่านั้น ไม่ค่อยเกิดเหตุการณ์เมาสุราอาละวาด ปัญหาการทะเลาะวิวาทกันมักเกิดจากเด็กวัยรุ่นที่อารมณ์ร้อนหาเรื่องชกต่อยกัน แต่เหตุการณ์ดังกล่าวก็เกิดขึ้นน้อย โดยเฉพาะกรณีของการประทุพผิตประเวณีล่วงเกินลูกเมียคนอื่น หมู่สาวลักลอบได้เสียกัน แทบจะไม่มีเกิดขึ้น ชาวบ้านถือว่าเป็นเรื่องที่น่าอัปยศและเสื่อมเสียชื่อเสียงอย่างมาก ถ้าผู้ใดประทุพผิตประเวณีมักจะได้รับ การลงโทษจากชาวบ้านโดยการนินทาว่ากล่าวและไม่สนใจทักทาย พูดคุยด้วย

หมอธรรมเป็นผู้ที่มีส่วนทำให้การทำงานในด้านการรักษาความสงบเรียบร้อยของผู้ใหญ่บ้านลดน้อยลง การตัดสินไกล่เกลี่ยว่าความในเรื่องดังกล่าวมีน้อย เหตุการณ์ทะเลาะวิวาทในครอบครัวของบรรดาลูกเลี้ยง หมอธรรมเป็นผู้ทำหน้าที่เข้าไปว่ากล่าวตักเตือน ไกล่เกลี่ยให้เหตุการณ์สงบ โดยที่ผู้ใหญ่บ้านไม่ได้เข้าไปทำหน้าที่ดังกล่าว

เป็นเกลไกที่ช่วยสร้างพลังยึดเหนี่ยวในกลุ่มเครือญาติ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าลูกเลี้ยงของหมอธรรมส่วนใหญ่ได้แก่ เครือญาติของหมอธรรมเอง เนื่องจากแต่ละกลุ่มเครือญาติภายในหมู่บ้านคำม่วง มักจะมีหมอธรรมประจำกลุ่มของตน หมอธรรมจึงเป็นผู้ที่ช่วยประสานความสัมพันธ์ภายในกลุ่มเครือญาติ ทำให้บุคคลที่อยู่ในกลุ่มเครือญาติเดียวกันมีการตระหนกอยู่ตลอดเวลาว่าตนเองคือ ผู้ที่อยู่ในกลุ่มเดียวกัน โดยมีหมอธรรมรายเดียวกันเป็นพ่อเลี้ยงของตน เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความเป็นกลุ่มตระกูลเดียวกัน ลักษณะดังกล่าวอาจจะมีการแปรเปลี่ยนไปเมื่อหมอธรรมรายเดิมที่เป็นญาติกับตนได้เสียชีวิตลง และขาดการสืบทอดการเป็นหมอธรรมไว้ให้แก่สมาชิกภายในตระกูล ทำให้สมาชิกในตระกูลเข้าเป็นลูกเลี้ยงของหมอธรรมรายอื่น ๆ ตามความสมัครใจ และตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับครอบครัว ได้แก่ เมื่อสมาชิกในครอบครัวเกิดการเจ็บป่วยถ้าหมอธรรมรายใดสามารถรักษาสมาชิกในครอบครัวของตนเองให้หายจากอาการเจ็บป่วยครอบครัวนั้นหรือญาติภายในกลุ่มตระกูลเดียวกันบางครอบครัว ก็จะทำให้เข้าเป็นลูกเลี้ยงของหมอธรรมรายนั้น

สภาพดังกล่าวเกิดขึ้นเนื่องจากขาดหลักหรือแกนกลางของกลุ่มตระกูล แต่ความสัมพันธ์ภายในกลุ่มตระกูลยังคงมีอยู่ เพียงแต่ความสัมพันธ์นั้นจะเฉื่อยจางลงเมื่อมาถึงรุ่นของลูกหลาน ชาวบ้านในรุ่นนี้บางรายไม่ทราบว่าตนเองมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับใครบ้าง ถ้าไม่มีการรวมกลุ่มกันในการประกอบพิธีในวันสำคัญทางศาสนาที่บ้านหมอธรรมที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับตน เมื่อดูจากแผนภูมิโครงสร้างครอบครัวของตระกูลของหมอธรรมจะพบว่าเครือญาติของหมอธรรมแทบทุกรายจะเข้าเป็นลูกเลี้ยงของหมอธรรม ยกเว้นในกรณีที่เครือญาติบางรายอพยพไปอยู่ที่อื่น ซึ่งห่างไกลก็มักจะลาออกจากการเป็นลูกเลี้ยงของหมอธรรมที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับตน และเข้าเป็นลูกเลี้ยงของหมอธรรมซึ่งอยู่ในหมู่บ้านใหม่ที่ตนเองอพยพไปอยู่ เพื่อความสะดวกในการติดต่อพินิจกับหมอธรรมที่เป็นพ่อเลี้ยง ดังนั้นแทบจะกล่าวได้ว่า ถ้าอยากจะทราบว่ากลุ่มตระกูลนั้น ๆ มีบุคคลใดบ้างเป็นสมาชิกให้ดูจากการเป็นลูกเลี้ยงของหมอธรรมรายเดียวกัน เพราะหมอธรรมทุกรายจะต้องมีกลุ่มเครือญาติของตนเข้าเป็นลูกเลี้ยง ชาวบ้านทั่วไปที่ไม่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับหมอธรรมเข้าเป็นลูกเลี้ยงของหมอธรรมมักจะมีน้อย ยกเว้นในกรณีที่หมอธรรมรายที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับตนเสียชีวิตลงหรือตนเอง "ไม่ถูกกับพ่อเลี้ยง" เกิดเจ็บป่วยถี่มาก ลูกเลี้ยงจึงจะลาออกจากการเป็นลูกเลี้ยงของหมอธรรมที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับตน การที่มีหมอธรรมเป็นบุคคลที่อยู่ในกลุ่มตระกูลเดียวกัน เป็นเครื่องย้ำเตือนให้กลุ่มเครือญาติตระหนกถึงความเป็นคน

กลุ่มเดียวกัน สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันให้เกิดขึ้นในกลุ่มตระกูลส่งผลให้เกิดการพึ่งพาช่วยเหลือกันโดยตลอดในทุก ๆ ด้าน

ช่วยให้เกิดความเป็นกลุ่มพวกพี่น้องเดียวกัน ดังที่กล่าวมาแล้วว่าหมอธรรมได้กำหนดให้ผู้ประสงค์จะเข้าเป็นลูกเลี้ยงของหมอธรรมกระทำพิธีต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่การ "ครอบเข้าของรักษา" สมาชิกในกลุ่มที่เป็นลูกเลี้ยงของหมอธรรมแต่ละรายจะต้องปฏิบัติพิธีดังกล่าวเช่นกัน ซึ่งการทำพิธีครอบเข้าของรักษาของหมอธรรมแต่ละรายจะแตกต่างกันไป นอกจากนี้ในวันสำคัญทางศาสนา ได้แก่ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา และวันสงกรานต์ ซึ่งในวันดังกล่าวหมอธรรมจะมีการ "แปลงอำนาจธรรม" ซึ่งหมายถึงการเปลี่ยนเครื่องบูชาหนึ่งธรรมใหม่ ลูกเลี้ยงทุกคนจะนำขันห้าพร้อมด้วยเงิน และด้ายขาวมาให้พ่อเลี้ยงทำฝ้ายผูกแขนและคล้องคอให้แก่สมาชิกในครอบครัวของตน ในวันสำคัญดังกล่าวถือว่าเป็นวันชุมนุมกันของลูกเลี้ยง ๆ จะมาช่วยกันจัดเตรียมเครื่องบูชาหนึ่งธรรมใหม่ ตลอดจนมาแสดงความเคารพต่อหมอธรรมที่เป็นพ่อเลี้ยงของตนร่วมกัน ในวันสงกรานต์ลูกเลี้ยงจะมาก่อพิธีรดน้ำดำหัว ให้แก่หมอธรรมที่เป็นพ่อเลี้ยงของตนร่วมกันอีกด้วย ลูกเลี้ยงทั้งภายในหมู่บ้านและมาจากหมู่บ้านอื่นได้มาพบปะกันพูดคุยกัน บางรายมีโอกาสติดต่อขอพันธุ์พืชไปเพาะปลูกหรือขอพันธุ์ไหมไปเลี้ยง มีการนัดหมายกันเพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ การร่วมกันประกอบพิธีกรรมดังกล่าวทำให้บรรดาลูกเลี้ยงได้มีโอกาสเข้ามารวมกลุ่มกัน ทำให้ทราบว่ครอบครัวใดบุคคลใดบ้างที่เป็นสมาชิกกลุ่มเดียวกันกับตน นอกจากนี้พิธีกรรมในวันสำคัญต่าง ๆ ยังเป็นกลไกที่ช่วยสร้างความรู้สึกผูกพัน ความเป็นพวกพี่น้องเดียวกันของสมาชิกของหมอธรรม ลูกเลี้ยงทุกรายจะต้องกระทำพิธีต่าง ๆ เช่นกันและร่วมกัน ทุกคนมีส่วนร่วมร่วมจัดเตรียมงานในวันสำคัญดังกล่าวให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ความรู้สึกถึงการเป็นพวกพี่น้องเดียวกัน ทำให้บรรดาลูกเลี้ยงของหมอธรรมรายเดียวกันเกิดความสามัคคีกัน ช่วยเหลือพึ่งพากันในด้านต่าง ๆ เมื่อครอบครัวใดประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น งานแต่งงาน งานศพ ขึ้นบ้านใหม่ หรือทำบุญอุทิศถึงญาติที่ล่วงลับไปแล้ว ลูกเลี้ยงของหมอธรรมรายเดียวกันกับครอบครัวนั้นก็มักจะมาช่วยในการจัดเตรียมงานพิธีกรรมดังกล่าวให้สำเร็จลุล่วง หมอธรรมรายหนึ่งเล่าให้ฟังว่า "มีครั้งหนึ่งที่พ่อเดินไปตามถนนในหมู่บ้านเด็ก ๆ กำลังเล่นกันอยู่ และเกิดทะเลาะวิวาทกันขึ้น เมื่อพบว่าพ่อกำลังเดินมาเด็ก 2 คนก็พูดว่า กูจะบอกพ่อเลี้ยงของพวกกูตีมีงนะถ้ามีงจะรังแกกู พ่อก็เลยเข้าไปห้ามปราม และมาคิดว่า เอ! เด็ก ๆ นี้ก็รู้นะว่าตนเองเป็นลูกเลี้ยงของพ่อเลี้ยงคนเดียวกัน" จากการบอกเล่าของหมอธรรมเป็นตัวอย่างหนึ่งที่ทำให้เห็นถึงความรู้สึกเป็นพวกพี่น้องเดียวกัน แม้ลูกเลี้ยงจะยัง

เป็นเด็ก ซึ่งเด็กเหล่านี้อาจจะเคยติดตามมารดาของตนมาประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ที่บ้านพ่อเลี้ยง และเด็กบางรายยังเป็นผู้นำขันห้ำมายังบ้านพ่อเลี้ยงในวันพระ ช่วงที่บิดามารดาต้องประกอบกิจกรรมในไร่นา หมอธรรมเล่าว่า ผู้ที่เป็นพ่อแม่มักจะบอกกับลูกของตนว่าเขาเป็นลูกเลี้ยงของหมอธรรมรายใด เช่น เมื่อแม่จะมาประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ หรือไปธุระที่บ้านของหมอธรรมก็มักจะบอกกับลูกว่า "จะไปบ้านพ่อเลี้ยง" เด็ก ๆ จึงทราบว่าเป็นลูกเลี้ยงของหมอธรรมรายใด

ช่วยให้เกิดความสามัคคีขึ้นในหมู่บ้าน ในวันสำคัญต่าง ๆ ทางศาสนา ที่บรรดาลูกเลี้ยงมีโอกาสร่วมประกอบพิธีกรรม มีโอกาสพบปะพูดคุยช่วยเหลือกันและประกอบพิธีกรรมร่วมกัน กลไกต่าง ๆ ที่ช่วยให้เกิดสำนึกในการเป็นคนกลุ่มเดียวกัน ดังที่กล่าวมาส่งผลให้บรรดาลูกเลี้ยงของหมอธรรมมีความสามัคคีกัน ช่วยเหลือกัน ทั้งการเตรียมอุปกรณ์ในการประกอบพิธีกรรมที่บ้านหมอธรรม และกิจกรรมต่าง ๆ ของครอบครัว

ลดความขัดแย้งภายในหมู่บ้าน แม้ว่าบรรดาลูกเลี้ยงของหมอธรรมแต่ละรายจะมีการรวมตัวกันได้ดี มีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่ไม่ได้หมายความว่าบรรดาลูกเลี้ยงเหล่านี้จะแสดงตนเป็นปรปักษ์กับบรรดาลูกเลี้ยงของหมอธรรมรายอื่น นอกจากการลดความขัดแย้งภายในกลุ่มสมาชิกของบรรดาลูกเลี้ยงของหมอธรรมแต่ละรายแล้ว ในวันสำคัญต่าง ๆ ที่ลูกเลี้ยงมาชุมนุมกันหมอธรรมจะถือโอกาสอบรมสั่งสอนลูกเลี้ยงของตน ให้เป็นคนดีไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ประพฤติตนอยู่ในศีลในธรรม ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านจึงเกิดขึ้นน้อย ถ้าหมอธรรมรายใดพยายามกล่าวให้ร้ายแก่หมอธรรมรายอื่น บรรดาลูกเลี้ยงจะมองว่าหมอธรรมที่เป็นพ่อเลี้ยงของตนกำลังประพฤติตนผิดศีลธรรม กล่าววาจาในทางที่เบียดเบียนแก่บุคคลอื่น ความเชื่อถือศรัทธาของลูกเลี้ยงที่มีต่อหมอธรรมจะลดน้อยลง เช่นเดียวกับกรณีที่หมอธรรมประพฤติผิดประเวณี

โดยทั่วไปแล้วหมอธรรมมักจะหลีกเลี่ยงการกล่าววาจาในเชิงเบียดเบียนบุคคลอื่นและมักจะสอนให้บรรดาลูกเลี้ยงถือ "อุเบกขา" วางเฉยอย่าไปสนใจคำพูดของคนอื่นในทางที่ทำให้เราไม่สบายใจ เมื่อลูกเลี้ยงรายใดไม่สบายใจมีปัญหาเกิดขึ้นในครอบครัว หมอธรรมก็มักจะสอนให้วางเฉยยอมถอยให้ซึ่งกันและกันไม่ใส่ใจนำมาคิดให้เกิดความขัดแย้งขึ้นต่อกัน

ช่วยในงานด้านพัฒนาหมู่บ้าน ดังที่กล่าวมาแล้วว่า หมอธรรมมักจะมียศบาตอื่น ๆ นอกเหนือจากการเป็นหมอธรรม เช่น การเป็นผู้ดำเนินการทำพิธีทางศาสนา ได้แก่ หมอสูตร-

ขวัญ มรรคทายกวัด ผู้จัดเตรียมงานบุญประเพณีต่าง ๆ ในงานกฐินของหมู่บ้านที่จัดขึ้นในเดือนพฤศจิกายน ช่วงที่มีการเตรียมอุปกรณ์ต่าง ๆ เพื่อประกอบองค์กฐิน การเตรียมสถานที่ หรือการทำบุญเบิกบ้านในเดือนพฤษภาคม พบว่าจำนวนหนึ่งในสามของชาวบ้านที่มาช่วยจัดเตรียมงาน ได้แก่ หมอธรรม ทั้งนี้เนื่องจากหมอธรรมเป็นผู้ที่มีความรู้ในเรื่องศาสนา และประเพณีต่าง ๆ เป็นอย่างดี

การเป็นผู้นำทางด้านสาธารณสุข ทั้งการแพทย์แผนใหม่ และการแพทย์แผนโบราณ หมอธรรมต่างก็มีส่วนในการพัฒนา หมอธรรมหลายรายที่เป็นหมอยาแผนโบราณ เช่น หมอเป่า หมอยาสุมไพโร หมอกระดุก หมอธรรมบางรายได้นำการแพทย์แผนปัจจุบันเข้ามาผสมผสานในการรักษาพยาบาลชาวบ้านด้วย หมอธรรมรายหนึ่งอายุ 75 ปี มีโอกาสได้เรียนรู้ตัวยา และวิธีการรักษาแผนปัจจุบันจากแพทย์ทหารในจังหวัดขอนแก่น ในช่วงที่ตนเองยังหนุ่ม จึงได้นำตัวยาแผนปัจจุบันมาผสมผสานในการรักษาผู้ป่วย หมอธรรมอีกรายหนึ่งทำหน้าที่เป็นเจ้าหน้าที่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ได้รับการอบรมความรู้จากเจ้าหน้าที่สาธารณสุข เช่น เมื่อผู้ป่วยเป็นหวัดให้ดื่มน้ำมาก ๆ หมอธรรมรายนั้นก็จะนำความรู้ดังกล่าวมาแนะนำผู้ป่วยที่มารับการรักษาจากตนเอง พร้อมกับแนะนำเรื่องอาหารที่ควรหรือไม่ควรรับประทานในขณะที่ป่วยด้วยโรคต่าง ๆ ในการรักษาผู้ป่วยหมอธรรมที่ไม่ได้รับการอบรมความรู้ด้านการแพทย์สมัยใหม่ ก็มีการแนะนำอาหารที่ผู้ป่วยควรงด หรือละเลี่ยงขณะที่เจ็บป่วยด้วยโรคต่าง ๆ

การเป็นผู้นำในด้านการปกครอง หมอธรรมบางรายเป็นคณะกรรมการประจำหมู่บ้านทำหน้าที่เป็น "เฒ่าแก่บ้าน" ตัดสินไกล่เกลี่ยคดีความต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านหรือระหว่างหมู่บ้านร่วมกับผู้ใหญ่บ้าน ชาวบ้านจะพิจารณาคัดเลือกชาวบ้านที่ตนเองมีความเคารพนับถืออายุมักจะอยู่ในระหว่าง 55-75 ปี สติสัมปะชัญญะดี ไม่หลงลืมเลอะเลือนเป็น "เฒ่าแก่บ้าน" หน้าที่ของเฒ่าแก่บ้านคือ การช่วยไกล่เกลี่ยพิจารณาความ เมื่อเกิดการทะเลาะวิวาท การประพฤติดีประเวณี หรือการลักขโมยสิ่งของทั้งภายในหมู่บ้านและระหว่างหมู่บ้าน นอกจากหน้าที่ดังกล่าวเฒ่าแก่บ้านก็มักจะเป็นผู้นำทางด้านศาสนา การจัดเตรียมงานบุญต่าง ๆ ด้วย

นอกจากหน้าที่ต่าง ๆ ดังกล่าวหมอธรรมยังมีส่วนช่วยให้งานพัฒนาหมู่บ้านในด้านต่าง ๆ ดำเนินตามเป้าหมายการดำเนินงานของรัฐและหมู่บ้าน เช่น การทำความสะอาดหมู่บ้าน การพัฒนาด้านปศุสัตว์ การพัฒนาด้านการเกษตร หมอธรรม 2 รายที่เป็นเกษตรกรหัวก้าวหน้า ช่วยทดลองเพาะปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์พันธุ์ใหม่ ๆ และมีการเผยแพร่ต่อไปยังชาวบ้านรายอื่น ๆ ทำหน้าที่เป็นตัวแทนนำปฎิบัติจากองค์การตลาดเพื่อเกษตรกร ซึ่งมีราคาถูก

มากให้ชาวบ้านได้ใช้ แทนการซื้อปุ๋ยจากตลาดซึ่งราคาแพงเหล่านี้เป็นต้น ในวันสงกรานต์ซึ่ง
เป็นวันชุมนุมกันของลูกเลี้ยงของหมอธรรมที่มีความสามารถรายหนึ่งในปีนี้ (2535) ทางวัดได้
มาตั้งปะรำพิธี เพื่อรับบริจาคเงินสมทบในการก่อสร้างพระอุโบสถ เหตุผลที่วัดมาจัดปะรำพิธีที่
บ้านหมอธรรมรายนี้เนื่องจากหมอธรรมรายนี้มีลูกเลี้ยงมากที่สุดในจำนวนหมอธรรมทั้งหมดภายใน
หมู่บ้าน หมอธรรมจึงมีส่วนช่วยในงานพัฒนาของวัดประจำหมู่บ้าน ทำให้การก่อสร้างพระ-
อุโบสถสำเร็จจุล่งไปได้ โดยอาศัยการประกอบพิธีกรรมในวันสำคัญเป็นกลไกเข้ามาช่วยเสริม